

**LAPSEN SOSIAALINEN ASEMA KOULULUOKASSA:
PYSYVYYS SEKÄ YHTEYDET ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEEN
JA PROSOSIAALISUUTEEN**

**Iina Herrala
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2011**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

HERRALA, IINA: Lapsen sosiaalinen asema koululuokassa: pysyvyys sekä yhteydet ongelmakäyttäytymiseen ja prososiaalisuuteen

Pro gradu -tutkielma, 33 s.

Ohjaaja: Jari-Erik Nurmi

Psykologia

Toukokuu 2011

Tutkimuksessa tarkasteltiin lasten sosiaalisen aseman pysyvyyttä ja siirtymiä toisen ja kolmannen kouluvuoden aikana sekä sen yhteyttä ongelmakäyttäytymiseen ja prososiaalisuuteen. Erityisesti oltiin kiinnostuneita siitä, ennustaako toisen luokan sosiaalinen asema käyttäytymistä kolmannella luokalla tai päinvastoin toisen luokan käyttäytyminen sosiaalista asemaa kolmannella luokalla. Tutkimus on osa viisivuotista Alkuportaatt-pitkittäistutkimusta. Tutkittavina oli yhteensä 332 yksilöseurannassa ollutta lasta, joista puolet oli tyttöjä ja puolet poikia. Tutkimusaineisto kerättiin vuosina 2009 ja 2010 oppilaiden ollessa toisella ja kolmannella luokalla. Sosiaalisesta asemasta saatiin tietoa sosiometrisella kaverimainintamenetelmällä, jonka perusteella lapset jaettiin suosittujen, torjuttujen, huomiotta jätettyjen, ristiriitaisten ja keskimääräisten statusryhmiin. Ongelmakäyttäytymistä ja prososiaalisuutta mitattiin opettajien täyttämällä kyselylomakkeilla.

Tulokset osoittivat, että sosiaalinen asema on melko pysyvä suosituilla ja torjutuilla lapsilla, kun taas muissa ryhmissä tapahtuu enemmän siirtymiä statusryhmästä toiseen. Sosiaalisen aseman ja käyttäytymisen väliltä löytyi yhteyksiä. Kolmannella luokalla suositut lapset olivat prososiaalisempia kuin ristiriitaiset. Torjutuilla ja ristiriitaisilla lapsilla ilmeni enemmän sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin muilla statusryhmillä. Torjuttu tai huomiotta jätetty asema toisella luokalla ennusti ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kolmannella luokalla. Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen toisella luokalla vastaavasti ennusti torjuttua asemaa kolmannella luokalla.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että lapsen sosiaalinen asema koululuokassa on yhteydessä hänen käyttäytymiseensä. Erityisesti torjuttu asema on ongelmallinen, sillä se on melko pysyvä ja siihen liittyy eniten sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Tutkimus osoitti myös, että sosiaalisen aseman ja ongelmakäyttäytymisen yhteydessä ilmenee pysyvyyttä: torjuttu asema ennustaa ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä ja päinvastoin.

Avainsanat: lapsuus, vertaissuhteet, sosiaalinen asema, sosiometrinen status, prososiaalisuus, sisäänpäin ja ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen, pitkittäistutkimus

SISÄLTÖ

JOHDANTO	1
Lapsen sosiaalinen asema vertaisryhmässä.....	2
Ongelmakäyttäytyminen	5
Prososiaalinen käyttäytyminen	6
Lapsen sosiaalisen aseman yhteys ongelmakäyttämiseen ja prososiaalisuuteen	7
Tutkimuskysymykset	10
MENETELMÄ.....	11
Tutkittavat ja asetelma	11
Mittarit ja muuttujat	11
Aineiston analysointi.....	14
TULOKSET	15
Sosiometriset statusryhmät	15
Sosiometrisen statuksen pysyvyys ja siirtymät	16
Prososiaalisuuden ja ongelmakäyttämisen yhteys sosiometriseen statukseen	17
Sosiometrinen status prososiaalisuuden tai ongelmakäyttämisen ennustajana.....	20
Prososiaalisuus tai ongelmakäyttäytyminen sosiometrisen statuksen ennustajana.....	21
POHDINTA	22
Sosiaalinen asema ja sen pysyvyys	22
Sosiaalisen aseman yhteys ongelmakäyttämiseen	24
Sosiaalisen aseman yhteys prososiaalisuuteen.....	25
Tutkimuksen arviointi ja johtopäätökset.....	26
LÄHTEET	29

JOHDANTO

Kokemukset toisten lasten kanssa muodostavat lapselle merkittävän kehityksellisen kontekstin, jossa omaksutaan koko elämänkulkuun vaikuttavia taitoja, asenteita ja kokemuksia (Rubin, Bukowski, & Parker, 1998). Vertaissuhteet eli vuorovaikutussuhteet samalla kehitystasolla olevien lasten kanssa ovat merkittäviä lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen kannalta (Newcomb, Bukowski, & Pattee 1993), sillä vertaisten kanssa omaksutaan tietoja, taitoja ja asenteita sekä koetaan asioita, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten välittömään sopeutumiseen ja hyvinvointiin sekä pitkälle tulevaisuuteen (Salmivalli, 2005).

Lasten vertaissuhteiden tutkimus on nykyään noussut lapsen ja vanhemman välisen suhteen rinnalle merkittäväksi lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen tutkimuskohteeksi (Salmivalli, 2005). Lapsen sosiaalinen asema vertaisryhmässä, eli onko hän hyväksytty ryhmän tasolla, sekä lapsen ystävyssuhteet kertovat lapsen sosiaalisesta sopeutumisesta, ja ovat yhteydessä lapsen myöhempään kehitykseen (Salmivalli, 2005). Tutkimus lapsen sosiaalisen aseman yhteyksistä laajeni 1980-luvulla, ja on pysynyt siitä lähtien merkittävänä kiinnostuksen kohteena. Nykytutkimuksen teemoja ovat lasten sosiaalisen aseman yhteydet esimerkiksi koulunkäyntiin (Wentzel & Asher, 1995), ongelmakäyttäytymiseen (van Lier & Koot, 2010) ja sosiaalisuuteen (Greener, 2000). Erityistä huomiota on saanut lapsen torjutuksi tuleminen vertaisryhmässään, minkä on todettu olevan yhteydessä ainakin kolmenlaisiin ongelmiin myöhemmin elämässä: kouluvaikeuksiin, tunne-elämän ongelmiin ja käyttäytymisen ongelmiin (Parker & Asher, 1987).

On paljon näyttöä siitä, että lapsen sosiaalinen asema vertaisryhmässä on yhteydessä hänen käyttäytymiseensä. Eniten on tutkittu sosiaalisen aseman ja ongelmakäyttäytymisen yhteyksiä, sillä niillä on merkittävää vaikutusta lapsen myöhempään sopeutumiseen. Vertaisryhmässään torjutun aseman saaneilla lapsilla ilmenee usein joko sisäänpäin tai ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä, kuten masentuneisuutta, häiritsevyyttä tai rikollisuutta (Parker & Asher, 1987), mikä ennustaa ongelmia myös nuoruusiässä (Hymel, Rubin, Rowden, & LeMare, 1990; Rubin, Bukowski, & Parker, 2006). Ongelmakäyttäytymisen vastakohtana voidaan pitää prososiaalisuutta, jolla tarkoitetaan lapsen auttavaista ja ystävällistä käyttäytymistä toisia kohtaan (Eisenberg & Miller, 1987). Myös prososiaalisuus on yhteydessä lapsen sosiaaliseen asemaan vertaisryhmässään: suositut lapset käyttäytyvät usein prososiaalisemmin kuin muut lapset (Hughes, Robinson, & Moore, 1991),

kun taas torjutuilla lapsilla prososiaalisuus on heikompaa (Dodge, Coie, & Brakke, 1982). Vaikka lasten käyttäytymisen ja vertaissuhteiden yhteyttä on tutkittu paljon, tiedetään vähemmän siitä, kuinka pysyvää niiden välinen yhteys on. Pysyvyyden tarkastelu on kuitenkin tärkeää, sillä sen avulla saadaan tietoa käyttäytymisen ja vertaissuhteiden välisten yhteyksien kehityksellisistä poluista (van Lier & Koot, 2010). Tätä tietoa tarvitaan ennaltaehkäisevän toiminnan suunnittelussa, sillä lasten ongelmakäyttäytymisen pitkäaikaisvaikutukset rasittavat sekä yksilöitä että yhteiskuntaa monin tavoin (Coie, Terry, Lenox, Lochman, & Hyman, 1995).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia sosiaalisia asemia lapsilla on toisella ja kolmannella luokalla, ja millaista niiden pysyvyys on tällä aikavälillä. Tämän lisäksi tarkastellaan, kuinka lasten erilaiset sosiaaliset asemat ovat yhteydessä prososiaalisuuteen ja ongelmakäyttäytymiseen. Erityisesti halutaan saada tietoa tämän yhteyden jatkuvuudesta toiselta luokalta kolmannelle: kuinka lapsen sosiaalinen asema vaikuttaa ongelmakäyttäytymisen tai prososiaalisuuden kehittymiseen, ja kuinka käyttäytyminen puolestaan selittää lapsen sosiaalista asemaa koululuokassa. Vaikka sosiaalisen aseman pysyvyydestä on tehty melko paljon tutkimusta (esim. Coie & Dodge, 1983; Newcomb & Bukowski, 1984; Terry & Coie, 1991), on tutkimustieto aseman ja käyttäytymisen yhteyden pysyvyydestä vähäisempää (van Lier & Koot, 2010).

Lapsen sosiaalinen asema vertaisryhmässä

Lasten vertaissuhteilla tarkoitetaan lapsen luomia vuorovaikutussuhteita hänen vertaisiinsa eli suurin piirtein samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä oleviin lapsiin (Salmivalli, 2005). Vertaiset ovat usein lapsen ikätovereita, mutta eivät välttämättä täsmälleen saman ikäisiä, ja yleensä vertaisryhmän muodostaa lapsen koululuokka. Lasten vertaissuhteita voidaan tarkastella kahdesta ulottuvuudesta: onko lapsi hyväksytty ryhmän tasolla eli mikä on hänen sosiaalinen asemansa vertaisryhmässä, ja toisaalta onko hänellä vastavuoroisia ystävyysuhteita (Ladd, 1999). Nämä molemmat kertovat lapsen sosiaalisesta sopeutumisesta ja vaikuttavat lapsen myöhempään kehitykseen (Salmivalli, 2005).

Tutkimus lapsen sosiaalisesta asemasta vertaisryhmässä on lähtenyt liikkeelle 1930-luvulla Morenon kehittämän sosiometrisen metodin myötä (Hymel, Vaillancourt, McDougall, & Renshaw,

2004; Rubin ym., 1998). Sosiometrian avulla saadaan tietoa tietyn ryhmän jäsenten välisistä kiinnostuksista, ja sitä kautta voidaan määrittää lapsen sosiometrinen status vertaisryhmässä. Sosiometrisessä arvioinnissa on käytetty erilaisia menetelmiä (Hymel ym., 2004), joista yleisin on nimeäminen: lapsia pyydetään nimeämään kolme luokkatoveria, josta pitävät eniten, ja kolme josta pitävät vähiten. Tästä lasketaan kullekin lapselle hyväksytyksi tulemista (toverisuosiota) ja torjutuksi tulemista (torjuntaa) kuvaavat arvot. Aiemmin sosiaalisen aseman tarkastelu tapahtui yksilolotteisesti siten, että alhainen status tarkoitti toverihyljeksintää ja korkea status toverisuosiota (Coie, Dodge & Coppotelli, 1982). Kun huomattiin, että tämä jaottelu ei kattanut kaikkia lapsia, Coie ym. (1982) ottivat tarkasteluun myös lapset, jotka eivät sijoitu ääripäihin. Tämän moniulotteisemman kuvauksen myötä tarkastelussa ovat sosiaaliselta asemaltaan suositut, torjutut, keskimääräisessä asemassa olevat, huomiotta jätetyt ja ristiriitaisessa asemassa olevat lapset. Lapsen sosiometrinen status määritellään toverikyselyn perusteella seuraavasti: *suositut lapset* saavat paljon positiivisia ("pidän eniten") ja vähän negatiivisia mainintoja ("pidän vähiten"), *torjutut lapset* paljon negatiivisia ja vähän positiivisia mainintoja, *keskimääräisessä asemassa olevat lapset* jonkin verran sekä positiivisia että negatiivisia mainintoja, *huomiotta jätetyt* eivät juurikaan kumpiakaan mainintoja, ja *ristiriitaisessa asemassa olevat* runsaasti sekä positiivisia että negatiivisia mainintoja (Coie ym., 1982). Sosiometrian avulla voidaan laskea myös kullekin lapselle sosiaalisen preferenssin ja sosiaalisen impaktin arvot, joiden avulla tarkastellaan lapsen näkyvyyttä ja suosiota vertaisryhmässään (Newcomb & Bukowski, 1983).

Newcomb ym. (1993) ovat meta-analyysissään koonneet tietoja eri tutkimuksista ja muodostaneet kuvaukset lasten erilaisista sosiaalisista asemista aggressiivisuuden, vetäytyvyyden, sosiaalisuuden ja kognitiivisten kykyjen perusteella. Heidän mukaansa *suositut lapset* ovat vertaisryhmässään pidetyimpiä, parhaita ystäviä, ja keskimääräisessä asemassa olevia lapsia sosiaalisempia, kognitiivisesti kyvykkäämpiä sekä vähemmän aggressiivisia ja vetäytyviä. Suosituilla lapsilla on keskimääräistä paremmat sosiaalisten ongelmien ratkaisutaidot, enemmän positiivisia sosiaalisia tekoja ja piirteitä, enemmän ystävyysuhteita, vähemmän häiritsevää käyttäytymistä ja yksinäisyyttä. Heillä on hyvä sosiaalinen kyky saavuttaa ihmissuhteisiin liittyviä tavoitteita ja ylläpitää positiivisia sosiaalisia suhteita. *Torjuttujen lasten* ominaisuudet puolestaan ovat päinvastaisia kuin suosittujen: he ovat keskimääräisiä lapsia aggressiivisempia, vetäytyvämpiä, vähemmän sosiaalisia ja kognitiivisesti kyvyttömämpiä. Torjutuilla lapsilla on vaikeuksia kaikilla aggression osa-alueilla (häirintä, fyysinen aggressio, negatiivinen käyttäytyminen), ja heiltä puuttuu positiivisia ominaisuuksia aggressiivisen käyttäytymisen tasapainottamisessa. Salmivalli (2005) huomauttaa, että torjutut lapset ovat joko

aggressiivisia tai vetäytyviä, eivät molempia. Molemmille ryhmille on ominaista ystävyysuhteiden puute ja alemmalla tasolla oleminen sosiaalisessa kanssakäymisessä. Vetäytymiseen liittyvät depressio, ahdistus ja sosiaalinen taitamattomuus. Lapsen torjutuksi tuleminen aiheuttaa riskin sosiaalisen ja psykologisen kehityksen häiriintymiselle.

Vertaisryhmissä on myös lapsia, jotka eivät sijoitu sosiometrisen mittarin ääripäihin. *Keskimääräisessä asemassa olevat lapset* olivat Newcombin ym. (1993) vertailussa usein kohde, johon muita statusryhmiä verrattiin. *Huomiotta jätetyillä* lapsilla on vähiten eroja keskimääräisiin verrattuna. Heillä ei ole sopeutumisongelmia eikä selkeää käyttäytymisprofiilia, eikä heitä ole määritelty erityiseksi riskiryhmäksi kehityksen kannalta. Huomiotta jätetyt ovat keskimääräisiä lapsia vähemmän aggressiivisia ja sosiaalisia, heillä on vähemmän sosiaalista kanssakäymistä ja enemmän vetäytymistä. Huomiotta jätetyt ovat vähemmän osallistuvia, minkä takia he eivät ehkä ole niin tunnettuja vertaisryhmässään. Asemaltaan *ristiriitaiset lapset* ovat mielenkiintoinen ryhmä, sillä heillä on sekä suosittujen että torjuttujen lasten ominaisuuksia. Heillä on jopa enemmän aggressiivisuutta kuin torjutuilla, mutta ovat silti sosiaalisempia kuin keskimääräisessä asemassa olevat lapset. Ristiriitaiden lasten kognitiiviset ja sosiaaliset kyvyt ovat paremmat kuin torjutuilla. Suosittujen lasten tasolla olevat positiiviset sosiaaliset teot ja piirteet sekä ystävyysuhteet suojelevat torjutun lapsen asemaan joutumiselta, ja prososiaaliset ja kognitiiviset taidot tasapainottavat aggressiota.

Tutkimuksissa on pitkään todettu, että vertaissuhteiden kehityksellinen merkitys on vahva (Laursen, Bukowski, Aunola, & Nurmi, 2007). Vertaisryhmässä opittavia kehityksellisesti merkittäviä taitoja ovat esimerkiksi läheisyyden säätely, vanhemmista irrottautuminen, ryhmässä toimiminen ja minäkuvan rakentaminen vertailun kautta (Salmivalli, 2005). Sosiaalisen kehityksen ja käyttäytymisen lisäksi sosiaalinen asema on vahvasti yhteydessä myös koulumenestykseen: suosittu ja huomiotta jätetyt lapset ovat motivoituneita ja koulunkäyntiin keskittyviä, kun taas torjutuilla, aggressiivisilla lapsilla on vaikeuksia koulunkäynnissä (Wentzel & Asher, 1995). Ongelmat vertaissuhteissa ovat riskinä myöhemmille psykologisille ongelmille (Rubin ym., 1998).

Sosiaalisen aseman pysyvyydestä löytyy hieman ristiriitaisia tuloksia. Yleensä todetaan sosiaalisen aseman olevan kouluiässä melko pysyvä ja vaikeasti muutettavissa (Hymel ym., 2004; Salmivalli, 2005). Esimerkiksi Fredericksonin ja Furmanin (2001) kahden vuoden pitkittäistutkimuksessa noin puolella lapsista asema säilyi samana. Löytyy kuitenkin tuloksia myös siitä, että varsinkin pidemmissä mittauksissa asema muuttuu ajan myötä (Brendgen, Vitaro, Bukowski, Doyle, & Markiewicz, 2001; Coie & Dodge, 1983; Newcomb & Bukowski, 1984; Rubin ym., 1998). Asema vertaisryhmässä on

yleensä pysyvämpi suosituilla ja torjutuilla kuin huomiotta jätetyillä tai ristiriitaisessa asemassa olevilla lapsilla (esim. Coie & Dodge, 1983; Newcomb & Bukowski, 1984). Useimmiten torjuttujen lasten asema on kaikista pysyvin (Rubin ym., 1998); toisaalta torjuttujen ryhmän on todettu tulevan ajan myötä yhä vähemmän suosituksi (Brendgen ym., 2001). Terryn ja Coien (1991) tutkimuksessa huomiotta jätettyjen ja ristiriitaisten lasten aseman pysyvyys oli todella heikkoa yhden vuoden aikavälillä. Seuraavana vuonna nämä lapset saivat useimmiten keskimääräisen aseman.

Ongelmakäyttäytyminen

Lapsen ongelmakäyttäytyminen jaetaan tavallisesti sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen (Aunola & Nurmi, 2005; Keenan & Shaw, 1997). *Sisäänpäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymisellä* tarkoitetaan mielialan ja tunne-elämän häiriöitä, jotka sisältävät esimerkiksi vetäytymistä, pelokkuutta, estoisuutta, masentuneisuutta tai ahdistusta (Keenan & Shaw, 1997; Kovacs & Devlin, 1998). Tällöin negatiiviset tunteet kohdistetaan itseen, kun taas ulospäin suuntautuvassa ongelmakäyttäytymisessä tunnereaktiot kohdistetaan toisiin (Roeser, Eccles, & Strobel, 1998). *Ulospäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen* ilmenee käyttäytymisen häiriönä sisältäen kontrolloimattomuutta, epäestoista käyttäytymistä, aggressiivisuutta ja muita epäsosiaalisuuden muotoja (Kovacs & Devlin, 1998). Lapsen ongelmakäyttäytyminen voidaan siis käsittää tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmina, joista on käytetty myös nimityksiä ylikontrolloitu ja alikontrolloitu käyttäytyminen (Achenbach & Edelbrock, 1978). Kansainvälisen tautiluokituksen DSM-IV:n mukaan ulospäin suuntautuvaksi ongelmakäyttäytymiseksi käsitetään tarkkaavaisuus-hyperaktiivisuushäiriö (ADHD), käytöshäiriö ja uhmakkuushäiriö (American Psychiatric Association, 1994). Sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen puolestaan liittyvät erilaiset pelkotilat ja ahdistuneisuushäiriöt, masennus ja sosiaalinen vetäytyminen. Vaikka sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaa käyttäytymistä tarkastellaan usein erillisinä ongelmakäyttäytymisen muotoina, on niitä havaittu esiintyvän usein myös samanaikaisesti (Pesenti-Gritti ym., 2008; Reitz, Deković, & Meijer, 2005).

Lasten ongelmakäyttäytymisessä on erotettavissa sukupuolten välisiä eroja, jotka tulevat esiin noin neljän vuoden iässä (Keenan & Shaw, 1997). Pojilla on enemmän ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin tytöillä, mutta sisäänpäin suuntautuvaa käyttäytymistä on lapsuusiässä

melko saman verran (Bongers, Koot, van der Ende, & Verhulst, 2003; Keenan & Shaw, 1997). Sukupuolieroja tarkastellessa tulee ottaa huomioon, kuka arvion lapsen käyttäytymisestä on tehnyt, sillä opettajat arvioivat herkemmin pojille ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin lapsen vanhemmat (Keiley, Bates, Dodge, & Pettit, 2000).

Lasten ongelmakäyttäytymisen pysyvyydestä on monenlaisia tutkimustuloksia. Yleensä todetaan, että sekä ulospäin että sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen säilyvät melko pysyvinä kouluikässä (Keiley ym., 2000; Kovacs & Devlin, 1998; Reitz, Deković, & Meijer, 2005), mutta iän myötä ne molemmat vähenevät (Brendgen ym., 2001). Toisaalta varsinkin tyttöjen sisäänpäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen (vetäytyvyys, ahdistus, depressio) lisääntyy nuoruusiässä (Keenan & Shaw, 1997), kun taas sekä tyttöjen että poikien ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen vähenee iän myötä (Bongers ym., 2003; Keiley ym., 2000). Varsinkin ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen vaikutukset voivat olla pitkäaikaisia, ja yhdistyessään esimerkiksi vertaissuhdeongelmiin tai oppimisvaikeuksiin ne voivat aiheuttaa koko elämään vaikuttavia kehityksellisiä ongelmia.

Prososiaalinen käyttäytyminen

Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan vapaaehtoista ja tavoitteellista toimintaa, joka johtaa toisen ihmisen hyödyksi tai avuksi (Eisenberg & Miller, 1987). Prososiaalista käyttäytymistä on esimerkiksi anteliaisuus, altruismi, sympatia, auttaminen ja jakaminen (Mussen & Eisenberg-Berg, 1977). Vaikka prososiaaliseen toimintaan ei liity ennako-oletuksia mahdollisista ulkoisista palkkioista (Mussen & Eisenberg-Berg, 1977), on prososiaalisen käyttäytymisen motiivina usein itsekkäät syyt, kuten itsensä palkitseminen ja toisten hyväksynnän saaminen (Eisenberg & Mussen, 1989). Myös empaattinen huoli on keskeinen motivaattori prososiaaliselle käyttäytymiselle (Grusec, Davidov, & Lundell, 2004). Prososiaalisen toiminnan alatyypinä pidettyä altruismia kuvataan toimintana, johon ei liity minkäänlaisia itsekkäitä syitä kuten palkkion tavoittelua tai rangaistuksen välttämistä (Eisenberg & Miller, 1987). Tällöin toimintaa ohjaa sisäinen motivaatio auttamiseen, huoli toisesta, sympatia tai tietynlaiset arvot. Koska rajan vetäminen prososiaalisuuden ja altruismin välille on haastavaa, tässä tutkimuksessa ei erotella niitä toisistaan.

Prososiaalista käyttäytymistä esiintyy jo hyvin nuorilla lapsilla, ja yksilölliset erot prososiaalisessa reagoinnissa tasaantuvat ennen kouluikää (Eisenberg, 1982). Prososiaalisen käyttäytymisen kehittymisen mekanismit eivät ole täysin selviä, mutta niissä vaikuttavat kognitiiviset, sosiaaliset, motivationaalis-emotionaaliset ja fyysiset prosessit (Eisenberg, Fabes, & Spinrad, 2006). Sosialisaatiolla on keskeinen rooli prososiaalisuuden kehityksessä: lapsi omaksuu prososiaalisia käyttäytymismalleja sekä vanhempiensa kasvatuskäytänteiden kautta että vuorovaikutuksessa ikätovereidensa ja sisarustensa kanssa (Grusec ym., 2004). Taipumus prososiaaliseen käyttäytymiseen on melko pysyvää lapsuudessa, ja se lisääntyy nuoruusiässä (Eisenberg ym., 2006). Iän myötä muuttuu myös lapsen prososiaalisen toiminnan motiivi palkkion tavoittelusta todelliseen altruismiin (Bar-Tal, Raviv, & Leiser, 1980). Eri tutkimuksissa on osoitettu lapsen prososiaalisen toiminnan olevan yhteydessä esimerkiksi sosiaalisuuteen, sosiaalisesti hyväksyttävään käyttäytymiseen, itsevarmuuteen ja positiiviseen emotionaalisuuteen (Eisenberg ym., 2006). Prososiaalisuuden ja ongelmakäyttäytymisen välillä on negatiivinen yhteys, joka kehittyy iän myötä (Eisenberg ym., 2006). Yleisiä kulttuurisia sukupuolirooleja vahvistaen tytöillä on taipumus olla prososiaalisempia kuin pojat (Russell, Hart, Robinson, & Olsen, 2003). Sukupuolierot riippuvat kuitenkin siitä, mitä prososiaalisuuden tyyppiä tutkitaan (Eisenberg & Fabes, 1998).

Lapsen sosiaalisen aseman yhteys ongelmakäyttäytymiseen ja prososiaalisuuteen

Vertaisuhteiden ja lapsen ongelmakäyttäytymisen yhteyksien tarkastelussa huomio on kiinnittynyt erityisesti torjutuksi tulleisiin lapsiin (Hymel ym., 2004). Torjutut lapset ovat yleensä joko vetäytyviä tai aggressiivisia, mikä voi lisätä ongelmia vertaisuhdeissa. Vertaisuhdeongelmat ja toverien torjunta puolestaan lisäävät vetäytyvää tai aggressiivista käyttäytymistä muodostaen negatiivisen kehän ilman selvää syy-seuraussuhdetta (Salmivalli, 2005). Torjutuksi tuleminen yhteys ongelmakäyttäytymiseen on erilaista vetäytyvillä ja aggressiivisilla lapsilla: vetäytyvillä, torjutuilla lapsilla on suurempi riski sisäänpäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymiselle, kun taas aggressiivisen, torjutun lapsen kohdalla on kyse useimmiten ulospäin suuntautuvasta ongelmakäyttäytymisestä (Rubin, Le Mare, & Lollis, 1990).

Torjutuksi tuleminen lapsuudessa ennustaa ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä nuoruudessa, esimerkiksi rikollisuutta, käytöshäiriöitä, tarkkaamattomuutta ja päihteiden väärinkäyttöä (Hymel ym., 1990; Parker & Asher, 1987; Rubin ym., 2006). Kupersmidtin ja Coien (1990) pitkittäistutkimuksessa torjutut lapset olivat seurantamittauksessa edelleen vähemmän pidettyjä ja aggressiivisempia kuin suositut ja keskimääräisessä asemassa olevat lapset. Opettajan arvion mukaan näillä lapsilla oli myös enemmän käytöshäiriöitä, motorista levottomuutta ja tarkkaamattomuutta. Myös muiden tutkimusten perusteella voidaan ennustaa vertaisryhmässään torjutuksi tulleella, aggressiivisella lapsella olevan ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Rubin ym., 2006), mikä ilmenee fyysisenä aggressiivisuutena, häirintänä, tarkkaamattomuutena ja riidanhaluisuutena (Bierman, Smoot, & Aumiller, 1993). Torjuttujen, aggressiivisten lasten käyttäytymisongelmat ovat monipuolisempia ja vakavampia kuin lapsilla, joilla aggressiivisuuteen ei liity vertaisryhmässä koettua torjuntaa (Bierman ym., 1993). Sosiaaliselta asemaltaan ristiriitaisilla lapsilla on samanlaisia ongelmakäyttäytymisen piirteitä kuin torjutuilla (Kupersmidt & Coie, 1990).

Torjutuksi tuleminen liittyneenä vetäytyvään käyttäytymiseen on selkeä riski sisäänpäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymiselle, kuten heikolle itsetunnolle, yksinäisyydelle ja masennukselle (Boivin, Hymel, & Bukowski, 1995; Rubin ym., 1990). Bell-Dolanin ym. (1995) tutkimuksessa torjutuilla, vetäytyvillä tytöillä oli sisäänpäin suuntautuvaa käyttäytymistä, mutta sitä ei ilmennyt huomiotta jääneillä tytöillä. Torjutuksi tulleiden poikien, joilla ei ole aggressiivista käyttäytymistä, on todettu olevan käytökseltään ujoja ja passiivisia sekä sosiaalisesti köyhiä (Bierman ym., 1993). Torjutuksi tuleminen on riskinä tunne-elämän ongelmille erityisesti silloin, kun siihen liittyy kiusatuksi tulemistä (Boivin ym., 1995).

Torjutuksi tulemisen ja aggressiivisuuden yhteys ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen on todettu pysyvämmäksi kuin pelkän aggressiivisuuden tai torjutuksi tulemisen ilman aggressiivista käyttäytymistä (Bierman & Wargo, 1995; Coie ym., 1995). Tätä on selitetty kolmella tavalla: aggressiivisten, torjuttujen lasten käyttäytymisongelmat ovat voimakkaampia ja monimuotoisempia ja siten pysyvämpiä, heillä on heikommät prososiaaliset taidot ja heitä saatetaan kohdella negatiivisesti vertaisryhmässään (Bierman ym., 1993; Bierman & Wargo, 1995). Toverihyljeksinnän ja sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen pitkittäisvaikutuksia on tutkittu vähemmän (Rubin ym., 1998). Biermanin ja Wargon (1995) tutkimuksessa osalla ei-aggressiivisista, torjutuista lapsista ilmeni vetäytyneisyyttä ja ahdistuneisuutta, mutta tämä yhteys ei ollut niin pysyvää eikä ennustanut pidempiaikaisia ongelmia.

Vertaissuhteiden ja lapsen prososiaalisen käyttäytymisen yhteyksistä löytyy paljon tutkimuksia, joiden tulokset ovat keskenään hieman ristiriitaisiakin. Prososiaalisesti käyttäytyvät lapset saavat useammin positiivisia mainintoja sosiometrisissä mittauksissa (Hughes ym., 1991). Lapsilla, joilla on heikot prososiaaliset taidot, on enemmän sosiaalisen sopeutumisen ongelmia, ja he tulevat helpommin torjutuiksi tai huomiotta jätetyiksi (Greener, 2000). Torjuttujen poikien prososiaalisuus on heikompaa kuin keskivertoisilla luokkatovereilla huolimatta siitä, käyttäytyvätkö he aggressiivisesti vai ei (Bierman ym., 1993). Greenerin (2000) tutkimuksessa statukseltaan suositut lapset olivat selkeästi muita prososiaalisempia, ja torjutut selvästi muita alemmalla tasolla prososiaalisuudessa. Keskimääräisten, huomiotta jätettyjen ja ristiriitaisien lasten prososiaalisessa käyttäytymisessä ei ollut huomattavaa eroa toisiinsa verrattuna, mutta se oli korkeampaa kuin torjutuilla lapsilla. Toisaalta Cantrellin ja Prinzin (1985) tutkimuksessa huomiotta jätetyt lapset saivat vähemmän mainintoja prososiaalisuudesta kuin keskimääräiset lapset, mitä tukee myös Dodgen ym. (1982) tutkimustulos. Heidän mukaansa huomiotta jätetyt lapset olivat jopa vähemmän prososiaalisia kuin torjutut lapset, ja heidän prososiaaliset yrityksensä tulivat useammin torjutuiksi kuin suosittujen ja keskimääräisten lasten. Prososiaalisuuden on todettu toimivan torjutuksi tulemiselta suojaavana tekijänä lapsilla, joilla on sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Henricsson & Rydell, 2006).

Tarkasteltaessa vertaissuhteiden yhteyttä käyttäytymiseen tulee pitää mielessä, että sosiaalista asemaa ei voi automaattisesti pitää tietynlaisen käyttäytymisen syynä, vaan asema vertaisryhmässä voi muodostua juuri käyttäytymisen seurauksena (Hymel ym., 2004). Toisaalta on mahdollista, että vertaisryhmässään torjutuksi tulleet lapset liittyvät todennäköisemmin poikkeaviin toveriryhmiin, mikä lisää ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen riskiä (Patterson, Capaldi, & Bank, 1991). Toveriryhmien samankaltaisuutta on selitetty kahdella tavalla. Valikoitumisella tarkoitetaan, että lapsi hakeutuu tietynlaisten toverien seuraan: torjuttu lapsi saattaa ystäväystyä toisen torjutun kanssa (Salmivalli, 2005). Sosialisatiovaikutus taas viittaa siihen, että vertaisryhmän jäsenet vaikuttavat toinen toisiinsa ja muokkaavat heidän asenteitaan ja käyttäytymistapojaan samankaltaisiksi (Kiuru, Aunola, Nurmi, Leskinen, & Salmela-Aro, 2008). Tällöin torjuttu lapsi saattaa toveriryhmän vaikutuksesta omaksua ulospäin suuntautuvia käyttäytymispiirteitä. Torjutuksi tuleminen ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen yhteyttä on selitetty myös esimerkiksi stressitekijöiden kasautumisella, jolloin niiden käsittelykeinot vähenevät ja ongelmakäyttäytyminen lisääntyy (Kupersmidt, Burchinal, & Patterson, 1995). Myös vetäytymisen, torjunnan ja myöhempien ongelmien väliset yhteydet ovat monimutkaisia (Hymel ym., 2004): vetäytyvä käytös ja torjutuksi tuleminen

rajoittavat lapsen sosiaalista osallistumista ja aiheuttavat negatiivisia vuorovaikutuskokemuksia vertaisryhmässä, mikä voi johtaa negatiiviseen sosiaaliseen minäkäsitykseen ja muihin sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muotoihin (Boivin ym., 1995).

Tässä tutkimuksessa lapsen sosiaalisen aseman jatkuvuutta tarkastellaan yhteydessä lapsen ongelmakäyttäytymiseen ja prososiaalisuuteen: kuinka nämä vaikuttavat toisiinsa yhden vuoden pitkäaikaisstudiossa. Aiemmistä tutkimuksista saatu tieto lapsen sosiaalisen aseman pysyvyydestä on hieman ristiriitaista: toisaalta se todetaan melko pysyväksi (Hymel ym., 2004), mutta toisaalta muutoksia tapahtuu jo vuodenkin aikavälillä (Terry & Coie, 1991). Usein pysyvyyden tarkastelussa on mukana vain suositun tai torjutun aseman saaneet lapset, sillä huomiotta jätetyt ja ristiriitaiset asemat ovat harvinaisempia ja epävakaisempia (Hymel ym., 2004). Tässä tutkimuksessa halutaan kuitenkin saada tietoa myös pienempien statusryhmien pysyvyydestä sekä siitä, kuinka statusryhmät muuttuvat vuoden aikana. Lisäksi halutaan selvittää käyttäytymisen ja sosiaalisen aseman yhteyttä huomioiden kaikki viisi statusryhmää, sillä varsinkin tieto prososiaalisuuden yhteydestä huomiotta jätettyihin ja ristiriitaisiin lapsiin on epämääräistä.

Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Kuinka pysyvää on lapsen sosiaalinen asema 2. luokalta 3. luokalle? Onko pysyvyydessä eroja riippuen statusryhmästä? Millaisia siirtymiä statusryhmien välillä tapahtuu vuoden aikana?
2. Ovatko lapsen ongelmakäyttäytyminen ja prososiaalisuus yhteydessä sosiaaliseen asemaan?
3. Ennustaako toisella luokalla mitattu sosiaalinen asema lapsen ongelmakäyttäytymistä tai prososiaalisuutta kolmannella luokalla?
4. Ennustaako toisella luokalla mitattu ongelmakäyttäytyminen tai prososiaalisuus lapsen sosiaalista asemaa kolmannella luokalla?

MENETELMÄ

Tutkittavat ja asetelma

Tutkimus perustuu Alkuportaati-tutkimushankkeeseen, joka on Jyväskylän yliopiston Oppimisen ja motivaation huippututkimusyksikössä vuonna 2006 alkanut viisivuotinen seuranta lasten, vanhempien ja opettajien yhteistyöstä koulutien alussa. Seurantatutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lasten varhaisista oppimispoluista ja motivaatiosta ensimmäisinä kouluvuosina sekä opettajien ja vanhempien ohjauk käytännöistä ja yhteistyöstä. Hankkeessa on mukana noin 2000 lasta Kuopiosta, Laukaasta, Turusta ja Joensuusta. Tässä tutkimuksessa on mukana vain ne 378 tarkemmassa seurannassa ollutta lasta, jotka opettajat arvioivat ongelmakäyttäytymisen suhteen. Nämä lapset arvottiin satunnaisesti alkuperäisestä 2000 lapsen joukosta. Lasten vertaissuhteita ja opettajan arviota lapsen käyttäytymisestä mitattiin toisen ja kolmannen kouluvuoden keväänä, maaliskuussa 2009 ja 2010. Lapset olivat tuolloin noin 8–9-vuotiaita. Osa opettajista jätti vastaamatta lapsen käyttäytymistä mittaavaan SDQ-lomakkeeseen, ja sosiometrinen status jätettiin laskematta luokkakooltaan pienissä luokissa. Tämän takia tässä tutkimuksessa on mukana yhteensä 332 lasta, joista tyttöjä on 166 (50 %) ja poikia 166 (50 %).

Mittarit ja muuttujat

Lapsen sosiaalinen asema koululuokassa: sosiometrinen status. Lasten sosiaalisesta asemasta vertaisryhmässä saatiin tietoa määrittelemällä kullekin lapselle sosiometrinen status. Tähän käytettiin sosiometristä nimeämismenetelmää (Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982): lapsia pyydettiin valitsemaan luokkansa oppilaista luokkakoosta riippuen 1-3 oppilasta, joiden kanssa hän mieluiten viettää aikaa välitunnilla, ja 1-3 oppilasta, joiden kanssa hän ei halua olla välitunnilla. Lapsille annettiin lista luokan kaikista oppilaista, jottei hänen tarvinnut muistella keitä kaikkia luokalla on. Näistä lasten antamista maininnoista laskettiin kunkin lapsen saamien positiivisten ja negatiivisten mainintojen määrät, jotka

standardoitiin luokkakoon perusteella. Positiivisten ja negatiivisten mainintojen avulla laskettiin jokaiselle lapselle sekä *miellyttävyysepistemäärä* (social preference) että *sosiaalinen voimakkuus* (social impact). Miellyttävyysepistemäärä lasketaan vähentämällä saadut negatiiviset maininnat positiivisista maininnoista, ja sosiaalinen voimakkuus saadaan laskemalla saadut positiiviset ja negatiiviset maininnat yhteen. Myös miellyttävyysepistemäärä ja sosiaalinen voimakkuus standardoitiin luokkakoon mukaan. Tämän jälkeen lapset luokiteltiin Coien ja Dodgen (1983) kaksiulotteisen kategorian mukaisesti suosittujen, torjuttujen, huomiotta jätettyjen, ristiriitaisten ja keskimääräisten sosiometrisiin statusluokkiin. Coien ja Dodgen menetelmää on käytetty useissa eri tutkimuksissa, ja sen todettiin erotteluvan statusluokkia parhaiten. Statusluokittelun kaava näkyy taulukossa 1.

Taulukko 1. Sosiometrinen luokittelu Coien ja Dodgen (1983) mukaan (Kiuru, 2005).

MP = miellyttävyysepistemäärä; SV = sosiaalinen voimakkuus; P = positiiviset maininnat; N = negatiiviset maininnat. Jos z on ennen pistemäärää, se on standardoitu.

1. Suositut	$zMP > 0.5 \ \& \ zP > 0 \ \& \ zN < 0$
2. Torjutut	$zMP < -0.5 \ \& \ zP < 0 \ \& \ zN > 0$
3. Huomiotta jätetyt	$zSV < -0.5 \ \& \ zP < 0 \ \& \ zN < 0$
4. Ristiriitaiset	$zSV > 0.5 \ \& \ zP > 0 \ \& \ zN > 0$
5. Keskimääräiset	Kaikki loput

Lapsen ongelmakäyttäytyminen ja prososiaalisuus: SDQ. Lapsen ongelmakäyttäytymistä ja prososiaalisuutta mitattiin opettajien täyttämällä Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeella (SDQ: The Strengths and Difficulties Questionnaire; Goodman, 1997). Lomakkeessa on 25 lapsen käyttäytymistä koskevaa väittämää, joista opettaja arvioi kuhunkin lapsen parhaiten sopivan vaihtoehdon: 1 = *ei päde*, 2 = *pätee jonkin verran* ja 3 = *pätee varmasti*. Väittämät jakautuvat viiteen osaan siten, että ne mittaavat lapsen emotionaalisia oireita (esim. ”Hänellä on monia huolia, näyttää usein huolestuneelta”), käyttäytymisongelmia (”Hänellä on usein kiukunpuuskaa, tai hän kiivastuu helposti”), ylivilkkautta (”Jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelee paikoillaan”), vertaissuhdeongelmia (”Muiden lasten silmätikku tai kiusaamisen kohde”) ja prososiaalista käytöstä (”Ottaa muiden tunteet huomioon”). Tutkimusta varten kyselylomakkeen 25 väittämästä muodostettiin viisi summamuuttujaa, mitä tehdessä osa väittämistä käännettiin asteikoltaan sopiviksi. Tässä tutkimuksessa summamuuttujista käytettiin vain kolmea: *emotionaalisia oireita* sisäänpäin

suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen mittarina, *käyttäytymisongelmia* ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen mittarina sekä *prososiaalisuutta*. Näihin liittyvät kyselylomakkeen väittämät näkyvät taulukossa 2.

Taulukko 2. Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen väittämät prososiaalisuudesta, emotionaalisista ongelmista ja käyttäytymisongelmista (Goodman, 1999).

	1 = ei päde, 2 = pätee jonkin verran, 3 = pätee varmasti
Prososiaalisuus	Ottaa muiden tunteet huomioon. Jakaa auliisti tavaroitaan (karkkeja, leluja, värikyniä jne.) muiden kanssa. Tarjoutuu auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen. Kiltti nuorempiaan kohtaan. Tarjoutuu usein auttamaan muita.
Emotionaaliset oireet	Valittaa usein päänsärkyä, vatsakipua tai pahoinvointia. Hänellä on monia huolia, näyttää usein huolestuneelta. Usein onneton, mieli maassa tai itkuinen. Uusissa tilanteissa pelokas tai aikuiseen takertuva, vailla itseluottamusta. Kärsii monista peloista, usein peloissaan.
Käyttäytymisongelmat	Hänellä on usein kiukunpuuskia, tai hän kiivastuu helposti. On yleensä tottelevainen, tavallisesti tekee niin kuin aikuinen käskää. Usein tappelee toisten lasten kanssa tai kiusaa muita. Valehtelee tai petkuttaa usein. Varastaa kotoa, koulusta tai muualta.

Summamuuttujien Cronbachin alfa -reliabiliteettikertoimet olivat prososiaalisuudessa molemmilla mittauskerroilla .84, emotionaalisissa oireissa ensimmäisellä mittauskerralla .75 ja toisella .76 ja käyttäytymisongelmissa ensimmäisellä mittauskerralla .79 ja toisella .78. Emotionaalisten oireiden ja käyttäytymisongelmien jakaumat osoittautuivat vinoiksi siten, että suurin osa lapsista sijoittui jakauman alkupäähän eli sai arvon 1. Tämän takia osa analyyseista tehtiin parametrittomilla menetelmillä. Logistista regressioanalyysia varten emotionaalisista oireista ja käyttäytymisongelmista luotiin uudet muuttujat, jotka jakoivat lapset dikotomisesti niihin, joilla ongelmia ei esiinny, ja joilla ongelmia on jonkun verran tai paljon.

Aineiston analysointi

Aineiston tilastollisessa analysoinnissa käytettiin ristiintaulukointia, yksisuuntaista varianssianalyysia, Kruskal-Wallis testia, kovarianssianalyysia, logistista regressioanalyysia sekä multinomiaalista logistista regressioanalyysia. Aluksi laskettiin kullekin lapselle sosiometrinen status 2. ja 3. luokalla, minkä jälkeen niiden pysyvyyttä ja muutoksia tarkasteltiin ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukoiden pohjalta laskettiin myös kullekin solulle standardoitu jäännöstermi kunkin muuttujan päävaikutusten pohjalta. Seuraavaksi tutkittiin, onko sosiometrinen status yhteydessä lapsen ongelmakäyttäytymiseen tai prososiaalisuuteen. Tämä tarkastelu tehtiin erikseen 2. ja 3. luokalla joko yksisuuntaisen varianssianalyysin tai parametrittoman Kruskal-Wallis testin avulla. Kolmantena käytettiin kovarianssianalyysia ja logistista regressiota, kun haluttiin saada selville, ennustaako toisella luokalla mitattu sosiaalinen asema lapsen ongelmakäyttäytymistä tai prososiaalisuutta kolmannella luokalla. Lopuksi haluttiin vielä tutkia, ennustaako toisella luokalla mitattu ongelmakäyttäytyminen tai prososiaalisuus lapsen sosiaalista asemaa kolmannella luokalla. Tähän käytettiin multinomiaalista logistista regressioanalyysia. Kaikki analyysit tehtiin SPSS 18.0 for Windows -ohjelmistolla.

TULOKSET

Sosiometriset statusryhmät

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lasten sosiaalista asemaa ja sen yhteyksiä käyttäytymiseen. Aluksi lapsille laskettiin sosiometriset statukset Coien ja Dodgen (1983) menetelmällä, erikseen toisella ja kolmannella luokalla. Lapset jakautuivat melko tasaisesti kaikkiin viiteen statusryhmään. Toisella luokalla sosiometriseltä statukseltaan suosittuja lapsia oli 97, torjuttuja 75 huomiotta jätettyjä 80, ristiriitaisia 44 ja keskimääräisiä 36. Suurin ryhmä oli siis suositut lapset, ja vähiten lapsia kuului keskimääräisten ryhmään. Sosiometriset statusryhmät olivat samansuuntaisia kolmannella luokalla: suosittuja lapsia 92, torjuttuja 75, huomiotta jätettyjä 73, ristiriitaisia 38 ja keskimääräisiä 40. Ensimmäisellä mittauskerralla lapsia oli yhteensä 332 ja toisella 318. Taulukossa 3 on esitelty lasten jakautuminen eri statusryhmiin toisella ja kolmannella luokalla sekä prosenttiosuudet.

Taulukko 3. Lasten jakautuminen sosiometrisiin statusryhmiin 2. ja 3. luokalla.

	2. luokka		3. luokka	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Suosittut	97	29	92	29
Torjutut	75	23	75	24
Huomiotta jätetyt	80	24	73	23
Ristiriitaiset	44	13	38	13
Keskimääräiset	36	11	40	13
Yhteensä	332	100	318	100

Lasten jakautumista sosiometrisiin statusryhmiin tarkasteltiin myös erikseen tytöillä ja pojilla. Tyttöjä ja poikia oli suurin piirtein saman verran kaikissa statusryhmissä sekä toisella että kolmannella luokalla. Jotta aineiston koko ei pienenesi liikaa, päätettiin, että tulevia analyyseja ei tehdä erikseen tytöille ja pojille.

Sosiometrisen statuksen pysyvyys ja siirtymät

Sosiometrisen statuksen pysyvyyttä ja siirtymiä statusryhmien välillä toisen ja kolmannen luokan aikana tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla. Tulokset osoittivat, että toisen ja kolmannen luokan statusten välillä oli riippuvuutta ($\chi^2(16) = 69.85, p < .001$) ja että ryhmien välillä oli tapahtunut muutosta ($Kappa = 0.17, p < .001$). Ristiintaulukoinnin tulokset on esitetty taulukossa 4. Siitä nähdään, kuinka monta lasta kuului kuhunkin sosiometriseen ryhmään kullakin mittauskerroilla. Lisäksi taulukosta voidaan tarkastella, kuinka monta lasta on pysynyt samassa statustyhmässä myös toisella mittauskerralla ja kuinka monta on siirtynyt tietystä statusryhmästä johonkin toiseen. Sovitettu jäännöstermi kertoo, onko pysyvyys tietyssä ryhmässä tilastollisesti merkitsevää ja mihin suuntaan mahdollista siirtymää on tapahtunut.

Ristiintaulukoinnilla voitiin havaita suosittujen statusryhmällä erittäin merkitsevää pysyvyyttä 2. luokalta 3. luokalle. Suosittuja lapsia oli toisella luokalla 95, joista 43 kuului kolmannellakin luokalla suosittujen ryhmään. Seuraavaksi eniten suosittuja lapsia siirtyi huomiotta jätettyjen ja keskimääräisten ryhmiin. Tilastollisesti merkitsevä tulos on, että suosituista lapsista tulee harvemmin torjuttuja tai ristiriitaisia. Myös torjuttujen lasten pysyvyys mittauskertojen välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevää. Torjuttuja lapsia oli toisella luokalla 71, joista 35 pysyi tässä ryhmässä myös kolmannella luokalla. Osoittautui tilastollisesti epätodennäköiseksi, että torjuttu lapsi siirtyisi suosittujen ryhmään: näin tapahtui vain neljän lapsen kohdalla. Myös huomiotta jätettyjen ja ristiriitaisen lasten sosiometrisissä statuksissa voitiin havaita pysyvyyttä. Se ei kuitenkaan ollut yhtä voimakasta kuin suosituilla ja torjutuilla lapsilla. Tilastollisesti merkitsevää oli, että lapsi ei yleensä siirry ristiriitaisen ryhmästä huomiotta jätettyihin. Keskimääräisten lasten statusryhmän pysyvyys oli kaikkein heikointa. Siitä siirryttiin kaikkiin muihin statusryhmiin, eniten suosittuihin ja huomiotta jätettyihin.

Taulukko 4. Sosiometrinen status 3. luokalla. Tiettyyn statusryhmään kuuluvien lasten lukumäärä kummallakin mittakerralla sekä sosiometrinen statusryhmien pysyvyydet ja siirtymät 2. ja 3. luokan välillä (suluissa sovitettu jäännöstermi).

Sosiometrinen status 3. luokalla						
Sosiometrinen status 2. luokalla	Suosittu	Torjutut	Huomiotta jätetyt	Risti-riitaiset	Keski-määräiset	Yhteensä
Suosittu	43 (4.2***)	10 (-3.6***)	20 (-0.5)	6 (-2.0*)	16 (1.5)	95
Torjutut	4 (-4.9***)	35 (5.7***)	16 (-0.1)	10 (0.7)	6 (-1.2)	71
Huomiotta jätetyt	22 (0.2)	12 (-1.8)	23 (1.9)	9 (0.1)	8 (-0.6)	74
Risti-riitaiset	9 (-1.1)	13 (1.2)	4 (-2.2*)	9 (2.1*)	7 (0.8)	42
Keski-määräiset	13 (1.4)	5 (-1.2)	9 (0.6)	3 (-0.5)	3 (-0.7)	33
Yhteensä	91	75	72	37	40	315

*** $p < .001$, * $p < .05$

Prososiaalisuuden ja ongelmakäyttäytymisen yhteys sosiometriseen statukseen

Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita prososiaalisuuden sekä ulospäin ja sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ja sosiometrisen statuksen välisestä yhteydestä. Yhteyttä tarkasteltiin prososiaalisuuden kohdalla yksisuuntaisella varianssianalyysillä ja ongelmakäyttäytymismuuttujien kohdalla parametrittomalla Kruskal-Wallis testillä, sillä varianssianalyysin oletukset eivät toteutuneet niissä. Analyysit tehtiin erikseen toisella ja kolmannella luokalla. Analyysien tulokset on koottu taulukoihin 5 ja 6. Varianssianalyysin tulokset osoittivat, että prososiaalisuus ei ollut tilastollisesti

merkitsevästi yhteydessä sosiometriseen statukseen toisella luokalla. Kolmannella luokalla prososiaalisuuden ja statuksen välillä ilmeni tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Parivertailuissa Bonferronin testillä havaittiin, että sosiometriseltä statukseltaan suositut lapset olivat prososiaalisempia kuin ristiriitaisen statuksen lapset kolmannella luokalla.

Käyttäytymisongelmilla eli ulospäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymisellä havaittiin tilastollisesti merkitsevää yhteyttä sosiometriseen statukseen sekä toisella että kolmannella luokalla. Kuten taulukoista 5 ja 6 nähdään, on parametrittomien parivertailujen mukaan ryhmien välillä eroja siten, että sosiometriseltä statukseltaan torjutuilla lapsilla esiintyy enemmän käyttäytymisongelmia kuin suosituilla, huomiotta jätetyillä ja keskimääräisessä asemassa olevilla lapsilla. Nämä erot esiintyvät sekä toisella että kolmannella luokalla. Myös ristiriitaisilla lapsilla ilmenee enemmän käyttäytymisongelmia kuin suosituilla lapsilla, kolmannella luokalla myös enemmän kuin keskimääräisillä.

Emotionaalisten oireiden eli sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ja sosiometrisen statuksen välillä oli tilastollisesti merkitsevää yhteyttä toisella luokalla. Parametrittomien parivertailujen mukaan torjutuilla lapsilla on tällöin useammin emotionaalisia oireita kuin keskimääräisillä lapsilla. Kolmannella luokalla yhteyttä emotionaalisten oireiden ja statuksen välillä ilmeni vain suunta-antavasti ($p < .09$).

Taulukko 5. Prososiaalisuuden, käyttäytymisongelmien ja emotionaalisten oireiden yhteydet sosiometriseen statukseen 2. luokalla.

2.lk	1. Suositut		2. Torjutut		3. Huom. jätetyt		4. Risti-riitaiset		5. Keski-määräiset		<i>Testisuure</i>	<i>df</i>	<i>P</i>	Parivertailut
	<i>n</i> =87		<i>n</i> =65		<i>n</i> =66		<i>n</i> =39		<i>n</i> =32					
	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>				
Prososiaalisuus	2.31	.48	2.12	.53	2.19	.53	2.13	.60	2.29	.43	1.81 ^a	4, 255	ns.	
Käytt. ongelmat	1.16	.30	1.48	.47	1.25	.41	1.36	.40	1.19	.33	33.04 ^b	4	.001	2 > 1, 3, 5 ^c ; 4 > 1 ^c
Emot. oireet	1.23	.38	1.30	.36	1.33	.42	1.27	.36	1.14	.24	11.81 ^b	4	.05	2 > 5

^a F-testi

^b Kruskal-Wallis test

^c Bonferronin testi

Taulukko 6. Prososiaalisuuden, käyttäytymisongelmien ja emotionaalisten oireiden yhteydet sosiometriseen statukseen 3. luokalla.

3.lk	1. Suositut		2. Torjutut		3. Huom. jätetyt		4. Risti-riitaiset		5. Keski-määräiset		<i>Testisuure</i>	<i>df</i>	<i>P</i>	Parivertailut
	<i>n</i> =72		<i>n</i> =63		<i>n</i> =64		<i>n</i> =32		<i>n</i> =29					
	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>				
Prososiaalisuus	2.26	.50	2.07	.49	2.24	.40	1.96	.60	2.27	.45	3.43 ^a	4, 255	.01	1 > 4 ^c
Käytt. ongelmat	1.14	.28	1.41	.42	1.19	.31	1.43	.46	1.10	.22	32.42 ^b	4	.001	2 > 1, 3, 5 ^c ; 4 > 1, 5 ^c
Emot. oireet	1.23	.31	1.40	.45	1.24	.34	1.21	.29	1.20	.37	8.30 ^b	4	.09	

^a F-testi

^b Kruskal-Wallis test

^c Bonferronin testi

Sosiometrinen status prososiaalisuuden tai ongelmakäyttäytymisen ennustajana

Kolmannella tutkimuskysymyksellä haluttiin selvittää, ennustaako toisella luokalla mitattu sosiometrinen status lapsen prososiaalisuutta tai ongelmakäyttäytymistä kolmannella luokalla. Tätä tarkasteltiin prososiaalisuuden kohdalla kovarianssianalyysillä ja ongelmakäyttäytymismuuttujien kohdalla logistisen regression avulla. Kovarianssianalyysissä toisen luokan prososiaalisuus asetettiin kovariaatiksi, jotta saatiin kontrolloitua sen vaikutus käyttäytymiseen kolmannella luokalla. Kovarianssianalyysi osoitti, että toisen luokan status ei ennusta prososiaalisuutta kolmannella luokalla tilastollisesti merkitsevästi, mutta pientä viitettä siihen suuntaan kuitenkin on ($F(4, 238) = 2.00, p < .10$). Prososiaalisuus toisella luokalla sen sijaan ennustaa prososiaalisuutta myös kolmannella luokalla ($F(1, 238) = 159.21, p < .001$).

Koska kovarianssianalyysin oletukset eivät toteutuneet ongelmakäyttäytymismuuttujien kohdalla, tehtiin ongelmakäyttäytymiseen liittyvät analyysit logistisella regressioanalyysillä. Siinä käytettiin selitettävänä muuttujina dikotomisia muuttujia, jotka jakavat lapset oireettomiin ja ongelmallisiin. Vertailuryhmäksi asetettiin statusryhmistä suurin eli suosittu status. Logististen regressioanalyysien tulokset on koottu taulukoihin 7 ja 8. Niistä nähdään, että analyysien perusteella emotionaaliset oireet ja käyttäytymisongelmat toisella luokalla ennustavat näitä ongelmia myös kolmannella luokalla ($p < .001$). Logistisen regressioanalyysin mukaan on viitteitä siitä, että torjuttu status toisella luokalla ennustaisi emotionaalisia oireita kolmannella luokalla. Tämä tulos on kuitenkin vain tilastollisesti suuntaa-antava ($p < .08$). Sen sijaan on tilastollisesti merkitsevää, että torjuttu tai huomiotta jätetty status toisella luokalla ennustaa käyttäytymisongelmia kolmannella luokalla ($p < .01$ ja $p < .05$).

Taulukko 7. 2. luokan sosiometrinen status emotionaalisten oireiden ennustajana 3. luokalla.

	β	Wald	P	Riskisuhde OR	Riskisuhteen 95 % luottamusväli
Torjutut	.77	3.21	.08	2.16	.93 – 5.00
Huomiotta jätetyt	.33	.57	ns.	1.38	.59 – 3.22
Ristiriitaiset	.06	.01	ns.	1.07	.38 – 3.01
Keskimääräiset	.49	.83	ns.	1.63	.57 – 4.67
Emotionaaliset oireet 2.lk (dikotominen)	2.15	46.06	.001	8.61	4.62 – 16.03

Huom. Vertailuryhmänä suositut.

Taulukko 8. 2. luokan sosiometrinen status käyttäytymisongelmien ennustajana 3. luokalla.

	β	<i>Wald</i>	<i>P</i>	Riskisuhte <i>OR</i>	Riskisuhteen 95 % luottamusväli
Torjutut	1.59	7.25	.01	4.92	1.54 – 15.71
Huomiotta jätetyt	1.54	6.35	.05	4.64	1.41 – 15.32
Ristiriitaiset	.98	1.99	ns.	2.65	.68 – 10.29
Keskimääräiset	.27	.12	ns.	1.31	.28 – 6.20
Käyttäytymisongelmat 2. lk (dikotominen)	3.15	56.59	.001	23.28	10.25 – 52.85

Huom. Vertailuryhmänä suositut.

Prososiaalisuus tai ongelmakäyttäytyminen sosiometrisen statuksen ennustajana

Tutkimuksen lopuksi haluttiin vielä selvittää, ennustaako lapsen prososiaalisuus tai ongelmakäyttäytyminen toisella luokalla sosiometristä statusta kolmannella luokalla. Tarkastelu tehtiin multinomiaalisella logistisella regressioanalyysillä. Siinä kolmannen luokan sosiometristä statusta selittäviksi tekijöiksi asetettiin prososiaalisuus, emotionaaliset oireet ja käyttäytymisongelmat toisella luokalla sekä toisella luokalla mitattu sosiometrinen status. Referenssimuuttujana eli ryhmänä, johon muita verrattiin, käytettiin isointa statusryhmää eli suosittuja. Stepwise-menetelmällä tehdyn analyysin tulokset osoittivat, että kun toisen luokan statuksen vaikutus on kontrolloitu, niin käyttäytymisongelmat toisella luokalla ennustavat torjuttua asemaa kolmannella luokalla ($p < .01$, $B = 1.54$, $Wald = 6.93$, $OR = 4.67$). Toisin sanoin voidaan todeta, että jos lapsella on käyttäytymisongelmia toisella luokalla, on kolmannella luokalla suurempi riski saada torjuttu kuin suosittu status. Tilastollisesti suuntaa-antava tulos on, että käyttäytymisongelmat toisella luokalla ennustaisivat myös ristiriitaista asemaa kolmannella luokalla ($p < .07$). Ei ollut tilastollisesti merkitsevää, että prososiaalisuus tai emotionaaliset oireet ennustaisivat statusta kolmannella luokalla tai että käyttäytymisongelmat ennustaisivat keskimääräistä tai huomiotta jätettyä statusta ($p = ns.$).

POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lasten sosiaalisen aseman pysyvyyttä sekä sen yhteyttä prososiaalisuuteen ja ongelmakäyttäytymiseen. Tavoitteena oli selvittää, kuinka pysyvä lapsen sosiaalinen asema on, ja millaisia muutoksia siinä tapahtuu toisen ja kolmannen kouluvuoden aikana. Lisäksi tutkittiin, onko sosiaalinen asema yhteydessä prososiaalisuuteen ja sisäänpäin tai ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Erityisesti haluttiin tarkastella, kuinka lapsen sosiaalinen asema toisella luokalla ennustaa ongelmakäyttäytymistä tai prososiaalisuutta kolmannella luokalla, ja kuinka käyttäytyminen puolestaan ennustaa lapsen sosiaalista asemaa koululuokassa. Tulokset osoittivat, että sosiaalinen asema on melko pysyvä suosittun ja torjutun aseman saaneilla lapsilla. Sosiaalisen aseman ja ongelmakäyttäytymisen tai prososiaalisuuden välillä löytyi yhteyksiä esimerkiksi siten, että torjutun aseman saaneilla lapsilla esiintyi enemmän sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Lisäksi torjuttu tai huomiotta jätetty asema toisella luokalla ennusti ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kolmannella luokalla. Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen toisella luokalla vastaavasti ennusti torjuttua asemaa kolmannella luokalla.

Sosiaalinen asema ja sen pysyvyys

Aluksi lapset jaettiin Coien ja Dodgen (1983) luokituksen mukaisesti sosiaaliselta asemaltaan suosittujen, torjuttujen, huomiotta jätettyjen, ristiriitaisten ja keskimääräisten ryhmiin. Luokittelu meni melko tasaisesti niin, että kaikkiin ryhmiin jakautui lapsia. Suurin ryhmä oli suositut (29 %), sen jälkeen torjuttujen ja huomiotta jätettyjen ryhmät (23 ja 24 %). Ristiriitaisten ja keskimääräisten ryhmät jäivät hieman muita pienimmiksi, mutta silti niihinkin kuului vähintään 11 prosenttia lapsista. Lasten jakautuminen eri ryhmiin sosiaalisen aseman perusteella poikkesi hieman aiemmasta tutkimuksesta. Newcomb ym. (1993) toteavat meta-analyyssissaan, että yleensä sosiometriset menetelmät lajittelevat lapsista 7–13 % suosittuihin, 11–13 % torjuttuihin, 9–15 % huomiotta jätettyihin, 3–7 % ristiriitaisiin ja 60–65 % keskimääräisiin. Coien ja Dodgen (1983) tutkimuksessa suosittujen, torjuttujen ja huomiotta jätettyjen osuudet olivat suuremmat, noin 20 prosenttia. Tässä tutkimuksessa suosittujen, torjuttujen ja

huomiotta jätettyjen osuudet olivat suuremmat kuin yleensä muissa tutkimuksissa, kun taas keskimääräisiä oli huomattavasti vähemmän. Newcomb ym. (1993) kuitenkin huomauttavat, että ryhmiin jakautuminen riippuu paljon luokittelumenetelmästä ja tutkimuksen otoksesta. Tässä tutkimuksessa haluttiin käyttää liberaalia menetelmää, jotta lapset jakautuisivat eri ryhmiin ja analyyseja olisi mahdollista tehdä.

Tutkimus osoitti, että lasten sosiaalisessa asemassa on sekä pysyvyyttä että muutosta toisen ja kolmannen kouluvuoden välillä. Aiempien tutkimusten (esim. Coie & Dodge, 1983; Newcomb & Bukowski, 1984, Terry & Coie, 1991) mukaisesti suosittujen ja torjuttujen lasten asemat olivat pysyvämpiä kuin muiden ryhmien. Tässä tutkimuksessa noin puolet suosituista ja torjutuista pysyivät samassa ryhmässä vuoden päästä edellisestä mittauksesta. Osoittautui hyvin epätodennäköiseksi, että suositusta lapsesta tulisi torjuttu tai päinvastoin. Suositun tai torjutun aseman pysyvyyttä saattaa selittää niihin liittyvien käyttäytymispiirteiden selkeys. Torjuttu lapsi voi käyttäytyä häiritsevästi tai vetäytyvästi, mikä on helposti havaittavissa koululuokassa. Tällaiset käyttäytymispiirteet voivat leimata lapsen tietynlaiseksi ja siten vaikuttaa lapsen saamiin positiivisten ja negatiivisten mainintojen määrään. Coien ja Dodgen (1983) mukaan torjutuille lapsille ominainen aggressiivinen ja häiritsevä käytös on erittäin pysyvää. Samalla tavalla suositun lapsen positiiviset ominaisuudet saattavat olla selkeitä ja pysyviä, jolloin myös sosiaalinen asema vertaisryhmässä pysyy samana.

Pienemmissä statusryhmissä sosiaalisen aseman pysyvyys oli heikompaa kuin suosituilla ja torjutuilla. Tätä tukevat aiemmat tutkimustulokset, esimerkiksi Terryn ja Coien (1991) tutkimuksessa ristiriitaisen ja huomiotta jätettyjen pysyvyys oli heikompaa kuin suosituilla ja torjutuilla. Ristiriitaisilla ja huomiotta jätetyillä ilmeni kuitenkin kohtalaista pysyvyyttä, tosin siirtymiäkin tapahtui. Ristiriitaisesta asemasta siirryttiin herkimmin torjuttuihin ja huomiotta jätetyistä suosittuihin. Osoittautui epätodennäköiseksi, että ristiriitaisesta lapsesta tulisi vuoden päästä huomiotta jätetty. Eniten muutosta tapahtui kuitenkin keskimääräisten lasten ryhmässä. He siirtyivät herkimmin johonkin muuhun ryhmään, useimmiten suosittuihin tai huomiotta jätettyihin. Keskimääräisen aseman heikkoa pysyvyyttä voi selittää se, että tämä ryhmä on lähimpänä kaikkia muita ryhmiä ja siten herkin muutokselle: pienikin ero saatujen positiivisten ja negatiivisten mainintojen määrässä saattaa siirtää lapsen toiseen statusryhmään.

Sosiaalisen aseman yhteys ongelmakäyttäytymiseen

Tulokset osoittivat, että sosiaalisen aseman ja lapsen ongelmakäyttäytymisen väliltä löytyy yhteyksiä. Ulospäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen oli yhteydessä sosiaaliseen asemaan sekä toisella ja kolmannella luokalla. Torjutuilla lapsilla esiintyi enemmän ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin suosituilla, huomiotta jätetyillä ja keskimääräisessä asemassa olevilla lapsilla. Torjutun aseman ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen yhteys on todettu myös useissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Bierman ym., 1993; Hymel ym., 2004, Kupersmidt & Coie, 1990; Parker & Asher, 1987; Rubin ym., 2006). Tässä tutkimuksessa ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä ilmeni myös ristiriitaisilla enemmän kuin suosituilla lapsilla, kolmannella luokalla myös enemmän kuin keskimääräisillä. Kupersmidt ja Coie (1990) ovatkin todenneet, että statukseltaan ristiriitaisilla lapsilla esiintyy samansuuntaista käyttäytymistä kuin torjutuilla.

Kuten ulospäin suuntautuvaa, myös sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä esiintyi eniten torjutuilla lapsilla. Yhteyttä näiden välillä ilmeni kuitenkin vain toisella luokalla, jolloin torjutuilla lapsilla oli useammin emotionaalisia oireita kuin keskimääräisillä lapsilla. Sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen piirteet saattavat olla vaikeammin tunnistettavissa, mikä voisi selittää yhteyksien vähyyttä. Myös aiemmat tutkimukset osoittavat yhteyden sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ja torjutun aseman välillä (esim. Bell-Dolan ym., 1995; Bierman ym., 1993; Boivin ym., 1995; Rubin ym., 1990). Torjutun aseman ollessa yhteydessä sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen on usein kyse vetäytyvästä käyttäytymisestä (Rubin ym. 1990; Salmivalli, 2005). Kun lapsi vetäytyy tovereidensa seurasta, hän saa herkemmin negatiivisia mainintoja ja tulee torjutuksi vertaisryhmässään. Vertaisryhmän torjunta puolestaan voi aiheuttaa sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuten masennusta ja heikkoa itsetuntoa, vahvistaen siten negatiivista kehää.

Voisi helposti olettaa, että huomiotta jätetyn aseman ja sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välillä olisi yhteyttä, mutta tässä tutkimuksessa sellaista ei ilmennyt. Myöskään Bell-Dolan ym. (1995) eivät havainneet niiden välillä yhteyttä. Tätä on selitetty esimerkiksi siten, että huomiotta jätetyillä lapsilla voi olla koululuokan ulkopuolella ystäviä, jotka eivät olleet mukana sosiometrisessä arvioinnissa. Jo yksikin vastavuoroinen ystävyys suhde voi suojata tunne-elämän ongelmilta (Bell-Dolan ym., 1995). Huomiotta jätetty asema on myös vähemmän pysyvä, joten

kaveritilanne voi vaihdella vuodesta toiseen eikä siten välttämättä vaikuta niin vahvasti sisäänpäin suuntautuviin käyttäytymispiirteisiin.

Tarkasteltaessa sosiaalisen aseman ja ongelmakäyttäytymisen välisen yhteyden pysyvyyttä löydettiin joitakin yhteyksiä. Tulokset osoittavat ensinnäkin, että torjuttu tai huomiotta jätetty asema toisella luokalla ennusti ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kolmannella luokalla. Tuloksissa näkyi myös viitteitä siitä, että torjuttu asema ennustaisi sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Toinen mielenkiintoinen tulos oli, että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen toisella luokalla ennusti torjuttua asemaa kolmannella luokalla. Sama voitiin todeta suuntaa-antavasti myös ristiriitaisten lasten kohdalla. Eli jos lapsella ilmenee ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä toisella luokalla, on hänellä suurempi riski saada torjuttu tai ristiriitainen asema kolmannella luokalla. Tulosten perusteella voidaan siis todeta, että varsinkin torjutun aseman ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen yhteydessä ilmenee pysyvyyttä vuoden aikavälillä. Tämä tukee aiempia tuloksia yhteyden pysyvyydestä (Bierman & Wargo, 1995; Coie ym., 1995).

Sosiaalisen aseman yhteys prososiaalisuuteen

Prososiaalisen käyttäytymisen ja sosiaalisen aseman välillä ilmeni yhteyttä vain kolmannella luokalla. Toisin sanoen, toisella luokalla ryhmien välillä ei ilmennyt eroja prososiaalisuudessa, mutta kolmannella luokalla eroja löytyi. Tällöin suositut lapset olivat prososiaalisempia kuin ristiriitaisen aseman saaneet. Tulos ei ole aivan yhtenevä aiempien tutkimusten kanssa, sillä aiemmissa tutkimuksissa suositut lapset ovat olleet selkeästi prososiaalisempia kuin muut, ja torjutut puolestaan vähemmän prososiaalisia kuin muut ryhmät (Cantrell & Prinz, 1985; Dodge ym., 1982; Greener, 2000; Hughes ym., 1991). Tässä tutkimuksessa muita eroja ryhmien välillä ei kuitenkaan ilmennyt. Tätä voi selittää valittu Bonferronin testi, joka on melko tiukka parivertailuissa. Esimerkiksi Greener (2000) on käyttänyt parivertailuissa LSD-menetelmää, jolla myös tässä tutkimuksessa olisi ehkä syntynyt suurempia eroja ryhmien välille. Tarkasteltaessa pelkkiä keskiarvoja suositut kuitenkin saavat suurimpia ja torjutut ja ristiriitaiset pienimpiä arvoja prososiaalisuudessa. Tutkimus ei osoittanut, että prososiaalisuus ennustaisi sosiaalista asemaa tai päinvastoin. Pientä viitettä oli, että toisella luokalla

mitattu sosiaalinen asema ennustaisi prososiaalisuutta kolmannella luokalla. Tulos on kuitenkin vain suuntaa-antava, joten siitä ei voi tehdä kovin vahvoja johtopäätöksiä.

Prososiaalisuudessa siis ilmeni eroja vain suosittujen ja ristiriitaisten välillä. Tämä on hieman erikoinen tulos, sillä Newcombin ym. (1993) mukaan ristiriitaiset lapset ovat usein sosiaalisesti lahjakkaita. Voisi olettaa, että ristiriitaisilla lapsilla prososiaalisuutta olisi enemmän kuin esimerkiksi torjutuilla lapsilla. Tässä kuitenkin heillä oli kaikista vähiten prososiaalista käyttäytymistä. Ilmeisesti siis ristiriitaiset lapset ovat saaneet positiivisia mainintoja jollain muulla perusteella kuin prososiaalisella käyttäytymisellä. Heillä on luokkatovereita, jotka haluavat olla heidän kanssaan välitunnilla huolimatta siitä, että he ovat vähemmän empaattisia ja auttavaisia. Toisaalta vähäisempi prososiaalinen käyttäytyminen voi juuri olla syy siihen, että he ovat saaneet myös negatiivisia mainintoja luokkatovereiltaan.

Tutkimuksen arviointi ja johtopäätökset

Tuloksia tarkastellessa on hyvä ottaa huomioon joitakin tutkimuksen rajoituksia. Ensimmäinen arviointimenetelmiin on hyvä suhtautua tietyllä kriittisyydellä. Lasten käyttäytymistä mitattiin opettajan arvioinnin perusteella, mikä ei välttämättä anna täysin objektiivista kuvaa. Suuri osa lasten välisestä vuorovaikutuksesta tapahtuu luokkahuoneen ulkopuolella, jolloin opettaja ei ole havainnoimassa heidän käyttäytymistään. Greener (2000) toteaa, että opettajan arvio prososiaalisuudesta ei kerro kaikkea, sillä opettaja saattaa helposti arvioida lapsen prososiaalisuutta aikuista kohtaan, mikä voi olla erilaista kuin toisia lapsia kohtaan. Lisäksi huomionarvoinen asia on, että lasten siirtyessä toiselta luokalta kolmannelle heidän opettajansa usein vaihtuu. Opettajan vaihtuminen saattaa vaikuttaa käyttäytymispiirteiden arvioihin, sillä jokaisella on yksilöllinen tapansa tehdä havaintoja ja arvioida lasten käyttäytymistä. Lapsen käyttäytymistä arvioivan SDQ-mittarin jakauma osoittautui hyvin vinoksi, mikä aiheutti haasteita tilastollisten analyysimenetelmien valinnalle. Suurimmalla osalla lapsista ei ilmennyt ongelmakäyttäytymistä, joten vain pieni osa tutkittavista oli tarkastelun kohteena.

Toinen menetelmään liittyvä pohdinnan aihe koskee sosiometrisen kyselyn käyttöä. Kaverimainintakyselyn eettisyyttä on pohdittu paljon, sillä joillekin lapsille voi olla epämieluisaa

nimetä luokkatovereita, joiden kanssa ei halua olla, tai ylipäättään valita kaikkein mieluisimmat luokkatoverit. Vaikka lapsia kehoitetaan pitämään mainitsemansa nimet omana tietonaan, ei tutkija voi olla täysin varma siitä, ettei maininnoista keskustella välitunnilla. Tutkimusasetelmaa hankaloittaa myös se, että sosiometrisessä kyselyssä on mukana vain yhden luokan oppilaat, sillä joillakin voi olla läheisempiä ystäviä koululuokan ulkopuolella. Tällaiset oppilaat saattavat saada huomiotta jätetyn tai torjutun aseman väärin perustein. Voisi myös pohtia, onko lasten lajitteleminen statusluokkiin mielekästä, vai olisiko suotavampaa käyttää jatkuvia muuttujia, esimerkiksi sosiaalista voimakkuutta ja miellyttävyyssistemää. Sosiometrinen statusluokittelu antaa mielenkiintoisen asetelman, jossa eri ryhmiä on helppo vertailla. Tulee kuitenkin pitää mielessä, että lasten jakautuminen eri ryhmiin ei välttämättä ole totuudenmukainen. Herää kysymyksiä esimerkiksi siitä, kuinka paljon sukupuolella on vaikutusta: ristiriitaisen aseman saavien määrään saattaa vaikuttaa se, että tytöt mainitsevat olevansa vähiten poikien kanssa ja päinvastoin. Myöskään sosiaalisen aseman ja käyttäytymisen välisen yhteyden tarkastelu ei ole ongelmattonta, sillä on vaikea päätellä syy-seuraussuhteita. Greener (2000) nostaa esiin huomionarvoisen seikan kysyessään, ovatko suositut lapset prososiaalisia myös torjuttuja lapsia kohtaan. Tämä tarjoaa mielenkiintoisen mutta haasteellisen jatkotutkimusaiheen.

Edellä mainituista rajoituksista huolimatta tutkimus antaa paljon tietoa lasten vertaissuhteiden ja käyttäytymisen välisistä yhteyksistä. Aihetta ei ole juurikaan tutkittu suomalaisessa kouluympäristössä, joten tämä tutkimus tuo lisätukea kansainvälisille tuloksille. Tutkimuksen keskeinen anti vahvistaa jo aiemmin tiedossa ollutta toteamusta, että sosiaaliselta asemaltaan torjutuilla lapsilla ilmenee eniten sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Tämä yhteys on melko pysyvää, sillä torjutulla lapsella on suurempi riski ongelmakäyttäytymiseen kuin muilla ryhmillä toiselta luokalta kolmannelle siirryttäessä. Tutkimuksessa haluttiin tarkastella kaikkia sosiaalisen aseman ryhmiä, mikä onnistui, koska lapset jakautuivat melko tasaisesti kaikkiin ryhmiin. Pienempien ryhmien (huomiotta jätetyt, ristiriitaiset, keskimääräiset) analyysit eivät kuitenkaan tuottaneet juurikaan uutta tietoa, mitä saattaa selittää tilastollisen testauksen voiman vähäisyys pienten ryhmien kohdalla. Tutkimuksessa saatiin kuitenkin tukea esimerkiksi sille, että ristiriitaisilla lapsilla esiintyy samantyylistä käyttäytymistä kuin torjutuilla. Tässä tutkimuksessa ei vahvistunut yleinen oletus siitä, että ristiriitaisilla olisi paremmat sosiaaliset taidot, joilla he kompensoisivat aggressiivista käyttäytymistään (vrt. Newcomb ym., 1993).

Lapsen käyttäytymiseen vaikuttaa vertaissuhteiden ohella myös vanhemmat ja muu sosiaalinen ympäristö. Vanhempien arvio lasten käyttäytymisestä saattaa erota opettajan tekemästä arviosta. Myös

sosiaalista asemaa voisi tarkastella koululuokan ulkopuolella esimerkiksi harrastusten tai kaveriporukoiden keskuudessa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin käyttäytymisen ja sosiaalisen aseman yhteyksiä kouluympäristössä, joten tuloksetkin ovat parhaiten sovellettavissa koululuokkaan. Tieto torjutun aseman ja ongelmakäyttäytymisen yhteydestä voi tarjota opettajalle uutta näkökulmaa luokan toiminnan arviointiin ja oppilaiden yksilöllisen kehityksen tukemiseen. Vertaissuhteilla on merkittäviä vaikutuksia lapsen myöhempään kehitykseen, varsinkin jos lapsi tulee torjutuksi vertaisryhmässään. Siksi on tärkeää, että opettaja ymmärtää lapsen käyttäytymisen ja sosiaalisen aseman välisen yhteyden ja on valmis puuttumaan siihen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Alkuportaat-tutkimuksen mahdollisesti vielä jatkuessa olisi myös tästä aiheesta mahdollista tehdä mielenkiintoista lisätutkimusta. Ensinnäkin mukaan voisi ottaa sukupuolen tarkastelun, jolloin saisi tietoa siitä, eroavatko sosiaalisen aseman ja käyttäytymisen väliset yhteydet poikien ja tyttöjen kesken. Voisi myös tarkastella vastavuoroisia ystävyys-suhteita ja kaverimainintoja juuri sukupuolen näkökulmasta, jolloin selviäisi, onko sukupuolella vaikutusta esimerkiksi ristiriitaisen aseman määrittämiseen. Toinen jatkotutkimusteema voisi olla pitkittäistutkimusasetelman hyödyntäminen siten, että ilmiötä tarkasteltaisiin pidemmällä aikavälillä, esimerkiksi ensimmäiseltä luokalta neljännelle luokalle asti. Tällöin saisi pidemmän aikavälin käsityksen sosiaalisen aseman pysyvyydestä ja ongelmakäyttäytymisen tai prososiaalisuuden kehityksestä tuona aikana. Aiheen tarkastelua syventäisi myös sen selvittäminen, kuinka lasten vastavuoroiset suhteet ja sosiaalinen asema vaikuttavat siihen, kuinka he käyttäytyvät toisiaan kohtaan. Onko suosittu lapsi prososiaalinen kaikkia kohtaan, ja kuinka torjuttu lapsi käyttäytyy huomiotta jätetyn seurassa?

Yhteenvedona voidaan todeta, että sosiaalinen asema on melko pysyvä suosittun ja torjutun aseman saaneilla lapsilla. Tutkimus osoitti, että erityisesti vertaisryhmässään torjutuilla lapsilla esiintyy sekä ulospäin että sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Lisäksi torjuttu tai huomiotta jätetty asema toisella luokalla ennusti ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kolmannella luokalla, ja ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen toisella luokalla vastaavasti ennusti torjuttua asemaa kolmannella luokalla. Tulokset tukevat aiempaa tutkimustietoa ja osoittavat lapsen käyttäytymisen ja sosiaalisen aseman välillä yhteyksiä, joilla voi olla merkittäviä seurauksia lapsen kehittymisen ja sosiaalisen sopeutumisen kannalta.

LÄHTEET

- Achenbach, T.M., & Edelbrock, C.S. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85, 1275-1301.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4. painos). Washington, DC: APA.
- Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76, 1144-1159.
- Bar-Tal, D., Raviv, A. & Leiser, T. (1980). The development of altruistic behavior: Empirical evidence. *Developmental Psychology*, 16, 516-524.
- Bell-Dolan, D.J., Foster, S.L., & Smith Christopher, J. (1995). Girls' peer relations and internalizing problems: Are socially neglected, rejected, and withdrawn girls at risk? *Journal of Clinical Child Psychology*, 24, 463-473.
- Bierman, K.L., Smoot, D.L., & Aumiller, K. (1993). Characteristics of aggressive-rejected, aggressive (nonrejected), and rejected (nonaggressive) boys. *Child Development*, 64, 139-151.
- Bierman, K.L., & Wargo, J.B. (1995). Predicting the longitudinal course associated with aggressive-rejected, aggressive (nonrejected), and rejected (nonaggressive) status. *Development and Psychopathology*, 7, 669-682.
- Boivin, M., Hymel, S., & Bukowski, W. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology*, 7, 765-785.
- Bongers, I.L., Koot, H.M., van der Ende, J., & Verhulst, F.C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 179–192.
- Brendgen, M., Vitaro, F., Bukowski, W.M., Doyle, A.B., & Markiewicz, D. (2001). Developmental profiles of peer social preference over the course of elementary school: Associations with trajectories of externalizing and internalizing behavior. *Developmental Psychology*, 37, 308-320.
- Cantrell, V.L., & Prinz, R.J. (1985). Multiple perspectives of rejected, neglected, and accepted children: Relation between sociometric status and behavioral characteristics. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53(6), 884-889.

- Coie, J.D., & Dodge, K.A. (1983). Continuities and changes in children's social status: A five year's longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 1983, 29: 261-282.
- Coie, J.D., Dodge, K.A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557-570.
- Coie, J., Terry, R., Lenox, K., Lochman, J. & Hyman, C. (1995). Childhood peer rejection and aggression as predictors of stable patterns of adolescent disorder. *Development and Psychopathology*, 7, 697-713.
- Dodge, K.A., Coie, J.D., & Brakke, N.P. (1982). Behavior patterns of socially rejected and neglected preadolescents: The roles of social approach and aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 10, 389-410.
- Eisenberg, N. (1982). *The development of prosocial behavior*. New York: Academic Press.
- Eisenberg, N. & Fabes, R.A. (1998). Prosocial development. Teoksessa N. Eisenberg (toim.) *Handbook of Child Psychology. Volume Three: Social, Emotional, and Personality Development* (5. painos, s. 701-778). New Jersey: Wiley.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., & Spinrad, T.L. (2006). Prosocial development. Teoksessa N. Eisenberg (toim.) *Handbook of Child Psychology. Volume Three: Social, Emotional, and Personality Development* (6. painos, s. 646-718). New Jersey: Wiley.
- Eisenberg, N. & Miller, P.A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101, 91-119.
- Eisenberg, N., & Mussen, P. (1989). *The roots of prosocial behaviour in children*. Cambridge: Cambridge, University Press.
- Frederickson, N.L., & Furman, A.F. (2001). The long-term stability of sociometric status classification: a longitudinal study of included pupils who have moderate learning difficulties and their mainstream peers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 5, 581-592.
- Henricsson, L., & Rydell, A. (2006). Children with behaviour problems: The influence of social competence and social relations on problem stability, school achievement and peer acceptance across the first six years of school. *Infant and Child Development*, 15, 347-366.
- Hughes, J.N., Robinson, M.S., & Moore, L.A. (1991). Children's attributions for peers' positive behaviours: social status differences. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19, 645-657.

- Hymel, S., Rubin, K.H., Rowden, L., & LeMare, L. (1990). Children's peer relationships: Longitudinal prediction of internalizing and externalizing problems from middle to late childhood. *Child Development, 61*, 2004-2021.
- Hymel, S., Vaillancourt, T., McDougall, P., & Renshaw, P.D. (2004). Peer acceptance and rejection in childhood. Teoksessa P.K. Smith & C.H. Hart (toim.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* (s. 265-284). Oxford: Blackwell.
- Goodman R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*, 581-586.
- Greener, S.H. (2000). Peer assessment of children's prosocial behavior. *Journal of Moral Education, 29*, 47-60.
- Grusec, J.E., Davidov, M., & Lundell, L. (2004). Prosocial and helping behavior. Teoksessa P.K. Smith & C.H. Hart (toim.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* (s. 265-284). Oxford: Blackwell.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin, 121*, 95-113.
- Keiley, M.K., Bates, J.E., Dodge, K.A., & Pettit, G.S. (2000). A cross-domain growth analysis: Externalizing and internalizing behaviors during 8 years of childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology, 28*, 161-179.
- Kiuru, N. (2005) Sosiometriset luokitukset: eri menetelmiä / kaavoja.
- Kiuru, N., Aunola, K., Nurmi, J., Leskinen, E. & Salmela-Aro, K. (2008). Peer group influence and selection in adolescents' school burnout - A longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly - Journal Of Developmental Psychology, 54*, 23-55.
- Kovacs, M., & Devlin, B. (1998). Internalizing disorders in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1*, 47-63.
- Kupersmidt, J.B., Burchinal, M. & Patterson, C.J. (1995). Developmental patterns of childhood peer relations as predictors of externalizing behavior problems. *Development and Psychopathology, 7*, 825-843.
- Kupersmidt, J.B., & Coie, J.D. (1990). Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development, 61*, 1350-1362.
- Ladd, G.W. (1999). Peer relationships and social competence during early and middle childhood. *Annual Review of Psychology, 50*, 333-359.

- Laursen, B., Bukowski, W., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2007). Friendship moderates prospective associations between peer social status and adjustment problems in young children. *Child Development, 78*, 1395-1404.
- Mussen, P. & Eisenberg-Berg, N. (1977). *Roots of caring, sharing, and helping. The development of prosocial behavior in children*. San Francisco: Freeman.
- Newcomb, A., & Bukowski, W. (1983). Social impact and social preferences as determinants of children's peer group status. *Developmental Psychology, 19*, 856-867.
- Newcomb, A., & Bukowski, W. (1984). A longitudinal study of the utility of social preference and social impact sociometric classification schemes. *Child Development, 55*, 1434-1447.
- Newcomb, A., Bukowski, W., & Pattee, L. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin, 113*, 99-128.
- Parker, J. & Asher, S. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin, 102*, 357-389.
- Patterson, G.R., Capaldi, D., & Bank, L. (1991). An early starter model for predicting delinquency. Teoksessa D.J. Pepler & K.H. Rubin (toim.), *The development and treatment of childhood aggression* (s. 139-168). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Pesenti-Gritti, P., Spatola, C.A.M., Fagnani, C., Ogliari, A., Patriarca, V., Stazi, M.A. (2008). The co-occurrence between internalizing and externalizing behaviors: A general population twin study. *European Child & Adolescent Psychiatry, 17*, 82-92.
- Reitz, E., Deković, M., & Meijer, A.M. (2005). The structure and stability of externalizing and internalizing problem behavior during early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 577-588.
- Roeser, R., Eccles, J., & Strobel, K. (1998). Linking the study of schooling and mental health: Selected issues and empirical illustrations at the level of the individual. *Educational Psychologist, 33*, 153-176.
- Rubin, K.H., Bukowski, W.M., & Parker, J.G. (1998). Peer interactions, relationships, and groups. Teoksessa N. Eisenberg (toim.) *Handbook of Child Psychology. Volume Three: Social, Emotional, and Personality Development* (5. painos, s. 619-700). New Jersey: Wiley.

- Rubin, K.H., Bukowski, W.M., & Parker, J.G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. Teoksessa N. Eisenberg (toim.) *Handbook of Child Psychology. Volume Three: Social, Emotional, and Personality Development* (6. painos, s. 646-718). New Jersey: Wiley.
- Rubin, K.H., Le Mare, L.J., & Lollis, S. (1990). Social withdrawal in childhood: Developmental pathways to rejection. Teoksessa S.R. Asher & J.D. Coie (toim.), *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press.
- Russell, A., Hart, C.H., Robinson, C.C., & Olsen, S.F. (2003). Children's sociable and aggressive behaviour with peers: A comparison of the US and Australia, and contributions of temperament and parenting styles. *International Journal of Behavioral Development, 27*, 74-86.
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Terry, R. & Coie, J. (1991). A comparison of methods for defining sociometric status among children. *Developmental Psychology, 27*, 867-880.
- van Lier, P. A. C., & Koot, H. M. (2010). Developmental cascades of peer relations and symptoms of externalizing and internalizing problems from kindergarten to fourth-grade elementary school. *Development and Psychopathology, 22*(3), 569-582.
- Wentzel, K., & Asher, S. (1995). The academic lives of neglected, rejected, popular, and controversial children. *Child Development, 66*, 754-763.